

ТДУ: 330.1+332+338

ПУРКУНИИ БОЗОРИ ИСТЕЪМОЛӢ БО МОЛҶОИ ОЗУҚАВОРӢ

Рауфӣ А. – д.и.и., профессор, Донишгоҳи технологии Тоҷикистон,

Шарифов З.Р. - д.и.и., профессор, ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Вожаҳои калидӣ: пуркунӣ, бозор, бозори истеъмоли, молҳои озуқаворӣ, нақлиёт, дастраскунӣ, фарҳанги харидкунӣ.

Дар марҳилаи ҳозираи пешрафти иқтисодиёт ва иҷтимоиёти Тоҷикистон таъмини амнияти озуқаворӣ яке аз ҳадафи стратегияи рушди кишвар мебошад. Бо назардошти ин дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 декабри соли 2017 таъкид мешавад: "...мо вазифадорем, ки боз ҳам бештар заҳмат кашида, ба иҷрои ҳадафҳои стратегияи миллиамон - ... ҳифзи амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳолии мамлакат ба ғизои хушсифат ноил гардем..." [1]. Ҳалли ин ҳадафи стратегӣ дар баробари дигар чорабиниҳо ҳалли масъалаи муҳими озуқаворӣ даркориро дар вақти даркорӣ ба ҷои даркорӣ ба истеъмолкунандаи даркорӣ бо хароҷоти камтарин дастрас карданро талаб менамояд. Ин масъала дар шароити кӯҳсори Тоҷикистон нақши калонро мебозад, чунки бисёр шахру ноҳияҳо бинобар сабаби дар муҳити кӯҳсор буданашон имконияти бо молҳои озуқаворӣ пуркунии бозори истеъмолиро надоранд ва дорои роҳҳои мебошанд, ки шароити душворгузар қарор доранд.

Дар вақти ҳозира истеъмолати шахсӣ ва истеъмолати истеҳсолии мамлакат аз маҳсулоти воридотӣ қаноатбахш аст. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар бозори истеъмоли ва ҳам дар бозори корхонаҳо таъмини молҳои асосан аз ҳисоби молҳои воридотӣ пур карда мешаванд. Дар сохтори гардиши молҳои дар бозори дохилии мамлакат қариб 71 фоизро молҳои воридотӣ ташкил мекунанд. Фақат дар сохтори молҳои кишоварзӣ ҳиссаи картошка 97,9%, сабзавот – 99,4%, мевагӣ – 96,7%, гӯшт ва маҳсулоти гӯшти – 72,0%, шир ва маҳсулоти ширӣ – 99,1%, тухм – 63,7%, маҳсулоти нонӣ – 45,2%, рағани растанӣ – 11,7% аз ҳисоби истеҳсоли ватании худӣ таъмин карда мешаванд [2]. Дар чунин ҳолат бозори истеъмоли ва бозори корхонаҳои мамлакат аз молҳои воридотӣ вобаста мешаванд. Бинобар ин дар ҳолати ҷой надоштани иқтисодиёти воридотивазкунанда мустақилият ва соҳибхитияри иқтисодии мамлакат ноустувор менамояд.

Сарзамини Тоҷикистон дорои шароити гуногуни табиӣ-географӣ мебошад, ки қисми зиёдро кӯҳсор (93%) [3] ва начандонеро (7%) ҳамворӣ ташкил медиҳанд. Дар ҳамин ҷойи ҳамвории мамлакат бештари аҳоли ҷойгиранд ва ҳиссаи зиёди неъматҳои моддӣ истеҳсол карда мешаванд.

Кӯҳҳои Тоҷикистон аз маъданҳои зерзаминӣ бой аст. Бинобар ин, тараққиёт ва ҷойгиршавии корхонаҳои саноатии мамлакат асосан ба боигарии табиӣ ва коркадрҳои маҳсулоти кишоварзии худӣ алоқаманданд.

Шароити табиӣ-иқлимӣ Тоҷикистон имконият медиҳад, ки дар кишоварзӣ на танҳо пахтакорӣ, балки дигар соҳаҳои растанипарварӣ, аз қабилҳои сабзавоткорӣ, мевапарварӣ ва бисёр дигар соҳаҳо низ тараққӣ ёбанд. Инчунин чорводорӣ ҳам, махсусан бузу гӯсфандпарварӣ, мурғпарварӣ, чорвои калони шохдор, кирмакпарварӣ инкишоф ёфтаанд.

Дар Тоҷикистон шароити табиӣ-географӣ ва ҷойгиршавии қувваҳои истеҳсолкунанда ҳар хел мебошанд. Қисмҳои гуногуни вай хусусиятҳои хоси худро доранд, ки пеш аз ҳама аз рӯйи дараҷаи тараққиёти иқтисодӣ тағйир зоҳир мегарданд. Дигар хел карда гӯем, дар истеҳсолот ва истеъмолати ҷамъиятӣ онҳо нобаробар иштирок менамоянд. Бинобар ин бо назардошти ҷойгиршавии қувваҳои истеҳсолкунанда ва дараҷаи тараққиёти онҳо сарзамини Тоҷикистонро ба 7 минтақаи (зонаи) иқтисодӣ ҷудо кардан мумкин аст: Шимол, Зарафшон, Ҳисор, Вахш, Кӯлоб, Рашт ва Бадахшон [4].

Таҳлили тараққиёт ва ҷойгиршавии қувваҳои истеҳсолкунандаи Тоҷикистон нишон медиҳад, ки сарзамини мамлакат ба шахру ноҳияҳо ва дар гурӯҳи ба

минтақаҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ тараққикарда, миёнатараққикарда ва суғурта тараққикарда ҷудо мешаванд. Ба минтақаҳои тараққикарда - минтақаҳои Шимол ва Ҳисор, миёнатараққикарда – минтақаи Вахш ва суғуртараққикарда – минтақаҳои Зарафшон, Кӯлоб, Рафт ва Бадахшон дохил мешаванд. Чунин ҳолати қувваҳои истеҳсолкунанда тавсифи муносибатҳои истеҳсолиро дар таъмини пуркунии бозори истеъмоли бо молҳои озуқаворӣ муайян менамояд.

Дар таъмини пуркунии бозори истеъмоли бо молҳои озуқаворӣ на танҳо тараққиёти истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ худӣ, балки оварда тавонистани онҳо аз дигар истеҳсолкунандагонӣ берун низ нақши калон мебозад. Минтақаҳои Шимол, Ҳисор, Вахш ва Кӯлоб имкониятҳои хуби даркориро барои алоқаи дохилию берунӣ доранд. Онҳо бо роҳи оҳани васеъбар бевосита пайвастанд ва роҳҳои дурусти автомобилгард доранд. Минтақаҳои дигар бошанд бо роҳи оҳани васеъбар пайвастанд ва ҳатто роҳҳои автомобилгарди қаноатбахшкунандаро надоранд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки соҳаҳои истеҳсолкунандаи неъматҳои моддӣ, асосан соҳаҳои саноатӣ ва кишоварзӣ истеҳсолкунандаи молҳои озуқаворӣ дар минтақаҳои Шимол, Ҳисор ва Вахш тараққӣ кардаанд. Бинобар ин, дар овардан ва баровардани молҳои озуқаворӣ баланси нақлиётӣ-иқтисодии мусбӣ доранд ва дигар минтақаҳо бештар молҳои озуқаворӣ даркорӣ худро аз онҳо мегиранд.

Минтақаи Шимол аз истеҳсолоти худаш қисми муайяни талаботи бозори истеъмолиро бо молҳои озуқаворӣ худӣ қонеъ гардонида метавонад ва нисбат ба дигар минтақаҳо хеле камтар аз берун, пеш аз ҳама, аз минтақаҳои Ҳисор, Вахш ва баъзе шаҳру ноҳияҳои Ўзбекистон молҳои озуқаворӣ мегирад. Дар баробари ин ба бозори истеъмоли ин минтақа молҳои озуқаворӣ ба воситаи роҳи оҳани васеъбар аз бисёр кишварҳои берун бевосита оварда мешаванд.

Дар минтақаи Ҳисор дар баробари тараққӣ кардани соҳаҳои истеҳсолкунандаи молҳои озуқаворӣ саноатӣ ва кишоварзӣ истиқоматҳои асосии молфурорӣ озуқаворӣ роҳи оҳани васеъбарӣ мамлакат ҷойгиранд. Ба онҳо қариб ҳамаи молҳои озуқаворӣ барои бозори истеъмоли ноҳияҳои дигари Тоҷикистон пешбинишуда, ки аз кишварҳои берунӣ ҷумҳурӣ меоянд, фароварда мешаванд. Бинобар ин минтақаи Ҳисор асосан аз ҳисоби истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ва кишоварзӣ худаш ва молҳои овардашуда барои ҳамаи минтақаҳои дигари мамлакат молҳои озуқаворӣ мефиристад.

Ҳангоми доду гирифтӣ молҳои озуқаворӣ дар байни минтақаҳо нисбати минтақаҳои Шимол ва Ҳисор минтақаҳои дигари мамлакат молгирандаи молҳои озуқаворӣ ҳисоб мешаванд. Масалан, ҳангоми доду гирифтӣ молҳои озуқаворӣ воситаҳои нақлиётӣ (асосан автомобилҳо) аз минтақаи Ҳисор молҳои озуқаворӣ баранда бештар аз се ду ҳиссашон аз набудани бор аз дигар минтақаҳо ҳолӣ бармегарданд, ки ҳарҷоти умумӣ нодаркорӣ хоҷаҳои миллии мамлакатро зиёд менамоянд.

Ҳангоми баҳо додани ҳолати иқтисодӣ миллии Тоҷикистон ва ҳолати иҷтимоӣ ба фарҳанги истеъмоли одамон таъсиррасонанда шароити таърихӣ ба вай хос бударо низ ба ҳисоб гирифта зарур аст. Мардуми Тоҷикистон то имруз ба ғайр аз муносибатҳои фармондиҳӣ амрдиҳӣ ва иҷроӣ онҳо ба дигар муносибатҳо амалан дар ҳаёт кам кор гирифтаанд. Ба соҳти Ҳукумати Шӯравӣ онҳо асосан бо мероси ҷамоатӣ қабилавию истеҳсолоти натуралӣ, муносибатҳои истеҳсолии начандон тараққикардаи ғуломдорӣ феодалӣ ва фақат дар баъзе ҷойҳо (қисми шимолии мамлакат) бо аввалин унсурҳои муносибатҳои капиталистӣ гузаштаанд. Ҳатто ҳозир ҳам дар баъзе ноҳияҳо рушди бозори молҳои озуқаворӣ кишоварзӣ ва умуман муносибатҳои бозаргонӣ сустанд.

Дар солҳои Ҳокимияти Шӯравӣ дар натиҷаи тақсими умумииттифоқӣ меҳнат дар Тоҷикистон асосан муносибатҳои аграрӣ тараққӣ карданд (ба ғайр аз ду шаҳри саноатӣ – Душанбе ва Хучанд ва якҷанд корхонаҳои начандон калони саноатӣ аҳамияти маҳаллӣ дошта дар баъзе шаҳру шаҳракҳои ҷумҳурӣ). Аз ин ҷост, ки зиёда

аз се ду ҳиссаи аҳолии ҷумҳурӣ дар соҳаҳои кишоварзӣ фаъолият доштанд. Онҳо тафаккури деҳқонӣ доранд ва бештар аз 90 фоизи корхоро дастӣ иҷро мекарданд [5].

Таҷриба нишон дод, ки муносибатҳои дар заминаи истеҳсолоти саноатӣ (махсусан саноати коркардабарорӣ) дар байни одамон ба вучуд меомада нисбат ба муносибатҳои аграрӣ пешқадам аст ва тафаккуру ҷаҳонбинии одамон низ баланданд. Беҳуда нест, ки дар шароити тафаккури деҳқонӣ коркунон одати ба ҳамдигар амр кардан ва итоат карданро мепарастанд. Ба ҳисоби миёна қариб 60% -и аҳолии деҳот дар ҳолати камбизоатӣ қарор доштанд [6].

Аммо ҳозир дар ибтидои асри 21 мебошем ва табaddулоти илмӣ-техникӣ, тараққиёти воситаҳои ахбор ва ғайраҳо ба ҷаҳонбинии одамон таъсири худро мерасонанд. Бинобар ин, дар одамон муносибатҳо на танҳо оиди истеҳсолот, балки оиди тақсимот, мубодила ва истеъмолоти неъматҳои моддӣ куллан тағйир ёфтаанд. Онҳо акнун меҳоянд на танҳо воситаҳои хуби зиндагиро дошта бошанд, балки воситаҳои аз ҳама баланди зиндагиро, аз ҷумла молҳои озуқаворӣ сифатан баландтаринро истеъмол намоянд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар вақти ҳозира ва дар шароити ҳозираи ягон минтақа бо пуррагӣ мувофиқи талаботи муосир амнияти озуқаворӣ худро таъмин карда наметавонад. Барои пуркунии бозори истеъмолӣ бо молҳои озуқаворӣ ватанин худии Тоҷикистон дар навбати аввал аз нав кардани сармояи асосии соҳаҳои истеҳсоли хизматрасонии кишоварзӣ ва саноати хӯрокворӣ лозим мебошад. Вале Тоҷикистон ба соҳибхитиёрию мустақилият бо воситаҳои истеҳсолии алақай куҳнаю фарсудашудаи аз замони Иттифоқи Шӯравӣ монда гузашт. Бинобар ин вай бисёр хароб гаштааст ва имкониятҳои иқтисодию молияваш бениҳоят маҳдуданд. Ба ғайр аз як ё ду моли ашёвӣ, ба мисоли пахта, алюминий, меваи хушк, семент, энергияи электрикӣ Тоҷикистон алҳол дигар моли бозоргир бароварда наметавонад. Дар чунин ҳолат зарур аст, ки имкониятҳо ва захираҳои дохилии худии Тоҷикистонро дар навбати аввал мувофиқи мақсад истифода барем. Барои ин ногузир аст, ки тарзи хоҷагидориро дар мамлакат дигар намоем. Дигар ҳел карда гӯем, муносибатҳои истеҳсолӣ ва дар асоси онҳо дигар муносибатҳои ҷамъиятиро низ, аз ҷумла, муносибатҳои истеъмолро бояд мувофиқи талаботи пешрафтаи иқтисодиёти бозорӣ дар шароити ҳозира тағйир диҳем.

Барои васеъ кардани имкониятҳои доду гирифтӣ ҳар минтақа, шаҳру ноҳияҳои мамлакат бо мақсади пуркунии бозори истеъмолии онҳо бо молҳои озуқаворӣ ташкили таъмини нақлиётӣ яке аз вазифаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Бо ёрии вай на танҳо молҳои озуқаворӣ даркорӣ дар вақти даркорӣ ба ҷойи даркорӣ ба истеъмолкунанда бо хароҷоти камтарин расонда мешавад, балки барои рушди кишоварзӣ ва саноати хӯрокворӣ истеҳсолкунандагони молҳои озуқаворӣ шароити даркорӣ ташкил карда мешавад. Вале дар шароити кӯҳсори баланд ва иқлими гуногуну мушкили Тоҷикистон сохтмони нақлиёт дар минтақаҳои вай бо душвориҳо ба амал омаданд. Дар натиҷаи таъсири инҳо ва баъзеи дигар омилҳои табиӣ-иқлимӣ ҳолати муносибатҳои иқтисодӣ-нақлиётӣ дар Тоҷикистон то солҳои 2000-м чунин вазъиятро доштанд:

- роҳҳои нақлиётӣ дар сарзамини Тоҷикистон нобаробар ҷойгир мебошанд, ки дар натиҷа баъзе минтақаҳо соҳиби роҳҳои қаноаткунанда гардидаанд (минтақаҳои Шимол ва Ҳисор), баъзеи дигар дар ҳолати миёнаанд (минтақаҳои Вахш ва Кӯлоб) ва дигар минтақаҳо роҳҳои душворгузар доранд (минтақаҳои Зарафшон, Рашт ва Бадахшон);

- бо сабаби номунтазамии (мавсимии) кори нақлиёт дар самтҳои ҷудогонаи кишвар (маҳкам шудани баъзе ағбаҳо дар муддати 6-8 моҳ) дастрас кардани молҳои озуқаворӣ ба баъзе минтақаҳо (минтақаҳои Зарафшон, Рашт, Бадахшон ва баъзе ноҳияҳои кӯҳии минтақаи Кӯлоб) пеш аз муҳлат амалӣ карда мешуд;

- душвории ҳаракати нақлиёт барои минтақаҳои зиёди Тоҷикистон корҳои дастрас кардани молҳои озуқавориро мушкил мегардонад, ба монанди мураккабии

гузаронидани борҳоро аз як намуди нақлиёт ба дигараш ва бисёр вақт чандин карата зиёд мекунад;

- ҳолати ғайриқаноатбахши роҳҳои ҷудогона на танҳо дастрас кардани молҳои озуқавориро мушкил мекунад, инчунин талаф ёфтани ва корношоям гардидани онҳоро зиёд мекунад, ки дар натиҷа, албатта, пуркунии бозори истеъмолмолӣ бо молҳои озуқаворӣ душвор мегардад;

- Тоҷикистон дар ҳолати бумбасти нақлиётӣ қарор дошт, ки дар натиҷа на танҳо барои ба беруни Тоҷикистон баромадан ва ба Тоҷикистон ворид шудан танҳо аз як ҷо (ба воситаи сарзамини Ўзбекистон) бо роҳи оҳан ва роҳи автомобилӣ мегузашт, балки ҳатто дар дохили Тоҷикистон байни шаҳру ноҳияҳо алоқаҳои нақлиётӣ-иқтисодӣ хусусияти мавсимӣ доштанд.

Дар солҳои соҳибхотирии Тоҷикистон чорабиниҳо оид ба таҷдид, васеъкунӣ ва беҳдошти қори нақлиётӣ асосан дар натиҷаи сохтани роҳҳои наваҷуд ва қорӣ кардани воситаҳои такмилифтаи нақлиёт гузаронида мешаванд. Чорабиниҳои созандагии наваҷуд имконият доданд, ки масъалаи молҳои озуқаворӣ зарурӣ дар вақти зарурӣ ба қорӣ зарурӣ бо хароҷоти камтарин дастрас кардан, то дараҷае роҳҳои ҳалли худро ёбанд. Дар баробари ин бисёр минтақаҳо ва ноҳияҳои дар шароити душвори қӯҳӣ қарор дошта имконият пайдо мекунанд, ки дар рушд додани кишоварзӣ барои истеҳсол кардани молҳои озуқаворӣ сари вақт маводи истеҳсолиро дастрас намоянд ва молҳои озуқаворӣ истеҳсол кардашонро дар вақти зарурӣ ба қорӣ зарурӣ бо хароҷоти камтарин ба истеъмолкунандагон расонда тавонанд.

Дар солҳои 90-уми асри 20-ум роҳи автомобилгарди Кӯлоб – Қалъаихум ва роҳи оҳани Қӯрғонтеппа – Кӯлоб (охири соли 1999) сохта ба истифода дода шуданд. Дар натиҷаи ба истифода додани ин роҳҳо хусусияти номунтазамии (мавсимии) қори нақлиёт дар байни **ВМБК** ва дигар минтақаҳои Тоҷикистон оиди кашондани молҳои озуқаворӣ аз байн рафт.

Дар шароити дохил шудани Тоҷикистони соҳибистиклол ба бозор ва иқтисодиёти ҷаҳонӣ талабот ба молҳои озуқаворӣ меафзояд. Бинобар ин таъмин намудани алоқаҳои доимии нақлиётӣ дар байни ҷамаи минтақаҳои мамлакат ва шохроҳҳои байналмилалӣ аҳамияти калон дорад. Бо назардошти ин дар вақти ҳозира таҷдиди интенсивонии роҳҳои қӯҳнаи оҳан ва автомобилӣ мамлакат ва сохтмони наваҷуд онҳо рафта истодаанд. Нақбҳои Истиклол (Анзоб), Озодӣ (Шар-Шар), Шахристон, Хатлон (Чормағзак) сохта ва ба истифода дода шуданд.

Роҳи автомобилгарди Душанбе – Хучанд – Чанак роҳи муҳимтарин барои таъмини алоқаҳои ноҳияҳои минтақаи шимолӣ Тоҷикистон бо ноҳияҳои минтақаҳои марказӣ, ҷанубӣ ва шарқӣ мамлакат мебошад. Инчунин вай ҳамчун роҳрави транзитӣ барои баромадан ба беруни мамлакат ба воситаи сарзамини Ўзбекистон нақши муҳим мебошад. Барои ҳамин аз ҳисоби ҷалби инвестицияҳои хориҷӣ ин роҳи автомобилгард аз наваҷуд карда шуд, ки бо истифодаи ин роҳ имконияти аз минтақаҳои дигари мамлакат ва берун аз мамлакат ба бозори истеъмолии шаҳру ноҳияҳои минтақаҳои Шимолу Зарафшон ворид кардани молҳои озуқаворӣ, инчунин ба воситаи ин роҳ транзити молҳои озуқаворӣ ба бозори истеъмолии дигар минтақаҳо васеъ мегарданд.

Ба истифода додани шохроҳи автомобилгарди байналмилалӣ Душанбе – Нуробод – Рашт - Қирғатол - Саритош – Ош ҳамчун роҳрави транзитии байналмилалӣ алоқаҳои нақлиётӣ-иқтисодии минтақаҳои Тоҷикистонро барои таъмини пуркунии бозори истеъмолӣ бо молҳои озуқаворӣ ба воситаи сарзамини Қирғизистон бо дигар мамлакатҳои ҷаҳон, аз ҷумла бо мамлакатҳои Осиёи Марказӣ ва Федератсияи Россия васеъ мекунад.

Истифодаи шохроҳи автомобилӣ байналмилалӣ Душанбе – Кӯлоб – Хоруғ – Кулма – Қарақорум ҳамчун роҳрави нақлиётӣ транзитии байналмилалӣ шароит ба вучуд меорад, ки ҷамаи минтақаҳои Тоҷикистон ва дигар мамлакатҳои манфиатдори ҷаҳон ба мамлакатҳои хориҷа бароянд, аз ҷумла, ба Хитой, Покистон, Ҳиндустон ва дигар мамлакатҳои минтақаи ҷанубу шарқи ҷаҳон. Чунин вазъияти нақлиётӣ ин роҳ

пуркунии бозори истеъмолиро бо молҳои озуқаворӣ дар бисёр шаҳру ноҳияҳои мамлакат таъмин карда метавонад.

Дар таъмини пуркунии бозори истеъмоли бо молҳои озуқаворӣ баромадан ба мамлакатҳои Шарқи Наздик ва Миёна, мамлакатҳои араб ва дигарон, ба бандарҳои азими баҳрӣ ва бо ҳамин роҳ имкоӣ ёфтан барои баромадан ба дигар минтақаҳои кураи замин аҳамияти махсус дорад. Ба ҳамин муносибат корҳои лоиҳавӣ-сохтмонӣ оиди сохтани пулҳо байни Тоҷикистон ва Афғонистон дар дарёи Панҷ ба охир расиданд. Ба воситаи ин роҳҳо барои минтақаҳои Тоҷикистон роҳравҳои нақлиёти автомобилӣ транзитӣ байналмилалӣ сохта шуданд ва баромади онҳо ба воситаи сарзамини Афғонистон ба бозорҳои нав ва бандарҳои баҳрии ҷаҳон таъмин карда шуданд.

Сохтан ва ба истифода додани роҳи оҳани Ваҳдат – Ёвон, роҳҳои оҳани Турсунзода – Душанбе - Ваҳдат, Шаҳритус – Қўрғонтеппа - Ёвон ва Қўрғонтеппа – Қўлобро бо ҳам мепайванданд. Инчунин ба истифода додани роҳҳои автомобилгарди Душанбе - Турсунзода, Айни – Панҷакент, Восеъ - Ховалинг ва як қатори дигар лоиҳаҳо имконият доданд, ки дар солҳои соҳибхитобии Тоҷикистон сарзамини ба се қисмат ҷудо будаи вай байни ҳам пайваст шаванд. Ин роҳҳои ба истифодадода имкониятҳои пуркунии бозори истеъмолии минтақаҳои кишварро бо молҳои озуқаворӣ хеле васеъ мегардонанд.

Албатта, дар пуркунии бозори истеъмолии мамлакат бо молҳои озуқаворӣ ҳиссаи истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ кишоварзии худӣ, маҳсулоти озуқаворӣ овардашуда аз дигар ҷойҳо ва инчунин нархи фурӯши молҳои озуқаворӣ дар бозор хеле калон мебошанд. Ҳангоми фурӯш дар бозори истеъмоли молҳои озуқаворӣ ба истеъмолкунандаи ниҳой расонда мешаванд. Бинобар ин, дар бозори истеъмолии молҳои озуқаворӣ одатан фурӯшандагон-истеҳсолкунандагон ва харидорон-истеъмолкунандагон ба рақобати нархӣ ва ғайринархӣ дучор мегарданд. Агар дар бозори рақобати ғайринархӣ молҳои озуқаворӣ бо афзалияти хусусиятҳои истеъмолиашон бозори истеъмолиро пур кунанд, дар бозори рақобати нархӣ бошад пуркунии бозори истеъмолиро молҳои озуқаворӣ бо пасту баланд шудани нархи хариди истеъмолкунандагон зиёд ва ё кам мекунанд.

Бояд қайд кард, ки дар бозор нархи молҳои озуқавориро на фурӯшанда-истеҳсолкунанда, балки харидор-истеъмолкунанда пасту баланд мекунанд. Фурӯшанда ба бозор моли озуқавориро бо умеди мебарорад, ки бо нархи дилхоҳи баланд фурӯхта ғоидаи баланд – қаймоқи бозорро соҳиб шавад. Бинобар ин, агар дар бозор харидор-истеъмолкунанда бо нархи пешниҳодкардаи фурӯшанда харид кунад, пас ҷаро фурӯшанда намефурӯхтааст, чунки дар бозор истеъмолкунанда шахси аз ҷама муътабар аст, фикри ӯ, талаботи ӯ қонун аст. Дарҳости истеъмолкунанда илтифоти вай барои истеҳсолкунанда аст, ки дар ин асос истеҳсолкунанда моли дарқории истеъмолкунандаро ба бозор барои фурӯш мебарорад, яъне истеҳсолкунанда аз истеъмолкунанда вобаста аст, на баръакс. Масалан, моҳи шарифи Рамазон – моҳи хайру саховат, моҳи парҳезкорӣ аст. Дар ин моҳ одатан дар мамлакатҳои исломӣ арзонӣ, парҳезкорӣ, камхӯроқӣ мешавад. Вале дар Тоҷикистон баръакс – нархҳо бо қарат баланд мешаванд ва то рамазони дигар қариб аксари молҳои озуқаворӣ бо ҳамон нархҳои баландшуда мемонанд ва дар соли дигар боз баланд мешаванд. Мувофиқи мушоҳидаи соли 2014 дар яке аз бозорҳои калони шаҳри Душанбе – бозори «Шоҳмансур» ҳар рӯз дар вақти муқаррарӣ ба ҳисоби миёна 4-4,5 ҳазор кг гӯшт ба фурӯш мерафт. Бо саршавии моҳи шарифи Рамазон фурӯши гӯшт ҳар рӯз ба 8-11 ҳазор кг расид, дар 3 рӯзи пеш аз иди саиди Фитр фурӯши гӯшт ба 19-21 ҳазор кг расид. Мувофиқан фурӯши равған ва дигар маҳсулоти озуқаворӣ ва нархи фурӯши онҳо низ зиёд шуданд.

Ҳамин тариқ, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар пуркунии бозори истеъмоли бо молҳои озуқаворӣ фарҳанги истеъмолии харидорони молҳои озуқаворӣ таъсири калон расонида метавонад. Бинобар ин дар баробари зиёд кардани истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ кишоварзии ватанӣ, овардани молҳои озуқаворӣ аз дигар ҷойҳо пуркунии

бозори истеъмолӣ бо молҳои озуқаворӣ бо пасту баландшавии нархи фурӯши онҳо дар бозор низ зич алоқаманд мебошад.

Адабиёт

1. Раҳмон Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22 декабри соли 2017 // “Ҷумҳурият”, 2017, 22 декабр
2. Ҳисоби мо аз рӯйи: Маълумотҳои Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
3. Омори солони Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2018 - Душанбе: АО назди Президенти ҚТ, 2018. - С. 7
4. Рауфӣ А. Бо ваҳдат ба бозор / Зери таҳрири умумии доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор И.А. Асроров - Душанбе: Дониш, 2006. - С. 11
5. Рауфӣ А. Бо ваҳдат ба бозор / Зери таҳрири умумии доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор И.А. Асроров - Душанбе: Дониш, 2006. - С. 23
6. Шарифов З. Основы рыночной экономики и формирование хозяйственного механизма АПК - Душанбе: Ирфон, 2008. - С. 30

АННОТАЦИЯ

НАСЫЩЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО РЫНКА ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ

В работе исследуются пути насыщения потребительского рынка продовольственными товарами: – производство продуктов, завоз продовольственных товаров и повышение покупательской культуры потребителей продовольственных товаров. Предложены механизмы насыщения потребительского рынка продовольственными товарами в современных условиях рыночных отношений. Особо рассматривается роль транспорта в насыщении потребительского рынка продовольственными товарами.

ANNOTATION

SATURATION CONSUMER MARKET FOODSTUFF

In work are researched way of the saturation consumer market by foodstuffs: - a product production, завоз foodstuffs and increasing of the buyer's culture of the consumers of the foodstuffs. The Offered mechanisms of the saturation consumer market by foodstuffs in modern condition of the market relations. Specifically role of the transport is considered in saturation consumer market by foodstuffs.

Keywords: *saturation, the market, consumer market, foodstuffs, transport, delivery, culture of the buying.*